

„BABEŞ-BOLYAI” UNIVERSITY
CLUJ-NAPOCA
FACULTY OF EUROPEAN STUDIES

ION MUŞLEA
AND SCIENTIFIC RESEARCH ON GLASS PAINTING
AND ROMANIAN FOLK XYLOGRAPHS

DOCTORAL THESIS

Scientific Coordinator:

PhD Professor ION CUCEU

PhD student:

MIHAELA-CORINA STAN (married ILISAN)

CLUJ-NAPOCA

2017

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	5
I. RESEARCH ON GLASS ICONS AND ROMANIAN FOLK XYLOGRAPHY IN THE MIRROR OF TIME	12
1.1. How does a piece of art come into being?	12
1.2. From denial to acceptance – documentary confirmations	13
1.3. Glass icons for the attention of specialists from Cluj during the inter-war period	18
1.4. Research on glass icons in the second half of the 20 th century	20
1.5. Present state of research	22
II. ION MUŞLEA – A REPRESENTATIVE OF THE ETHNOLOGICAL SCHOOL IN CLUJ	25
2.1. Ion Muşlea –coordinates of life and work	25
2.1.1. High school years	26
2.1.2. Studentship	26
2.1.3. Parisian period (1923-1925)	26
2.1.4. Years 1925-1929	27
2.1.5. (1930-1948) – Director at the <i>Folklor Archive of the Romanian Academy</i> in Cluj	29
2.1.6. Years 1950-1966	31
2.2. Ion Muşlea and critical perception of posterity	33
2.3. Ion Muşlea and the <i>Folklore Archive of the Romanian Academy</i>	55
2.3.1. Pretext	55
2.3.2. Context	56
2.3.3. From idea ... to action	62
III. ION MUŞLEA – INITIATOR OF RESEARCH ON GLASS PAINTING AND ROMANIAN FOLK XYLOGRAPHY	71
3.1. Museum Stage	72
3.1.1. How did Nicula become a "village of painters"?	74
3.1.2. Who paints on glass?	75
3.1.3. Where does the glass icon get and how does it influence the perpetuation of this craft?	76
3.1.4. How is the icon painted?	79
3.1.5. What is it painted on the icon?	84
3.1.6. Glass icons – art or domestic industry?	87
3.2. Archive Stage	91

3.2.1. Correspondence	91
IV. FOLK XYLOGRAPHS FROM HĂȘDATE	101
4.1. Perception in time	101
4.2. How did Hășdate wood engraving come into being?	102
4.3. Xylography and folk glass painting – two mirrored artistic representations?	105
4.4. Engraving craftsmen	107
4.5. Working technique	109
4.6. Journey of plates	112
4.7. Theme	113
V. GLASS ICONS IN ION MUȘLEA’S COLLECTION AT THE NATIONAL HISTORY MUSEUM OF TRANSYLVANIA IN CLUJ	118
VI. ICONOGRAPHIC WORKSHOP	124
6.1. Portraits of the Virgin Mary on glass icons	124
6.1.1. In brief...	124
6.1.2. Origins of the icon	125
6.1.3. From glass icon, to Virgin Mary	130
6.1.3.1. Hodigitria	132
6.1.3.2. The type of the One Who Rules (Kyriotissa)	138
6.1.3.3. Oranta	139
6.1.3.4. Eleusa	145
6.1.3.5. Mournful Mary	146
6.1.3.6. The Annunciation	149
6.1.3.7. The Assumption	151
6.2. The icon of Crucifixion	155
Instead of conclusion	162
BIBLIOGRAPHY	164
APPENDICES	175
1. Images	175
2. "Ion Mușlea" collection of xylographs at the Ethnographic Museum of Transylvania in Cluj	177
3. "Ion Mușlea" collection of glass icons at the National History Museum of Transylvania in Cluj	189
4. Glass icons – Ethnographic Museum of Transylvania in Cluj	206

KEYWORDS:

folk art, glass icons, folk xylographs, scientific research, images of the Virgin Mary, folk beliefs, Ion Muşlea.

SUMMARY:

Generically, art brings man and life together. It settles order and harmony in one's soul. Man is progressively shaped by the things he contemplates when they reveal themselves. Folk icons bear this privilege, too. It is a privilege owed to an acknowledgment of the so-called aesthetic triangle (author - work - receiver), which absorbs this creation of the soul, in terms of a piece of art with a religious theme, but with a profane artistic language.

Upon the whole Romanian folk art, glass painting is in fact a special category that, apart from its forms, expressions and styles, hides true authentic feelings. These feelings are reflected by the peasant's way of thinking as he seeks to express the beauty of both everyday life and the imaginary world, in a plastic form.

It has been more than two centuries since the advent of glass painting and its story still fascinates. Nevertheless, the path of consecration, of valorization and of acceptance has not been an easy one. On the contrary, one could say that Romanian glass icon has pleaded for a waiting time until it was (re)viewed/ (re)designed as an artistic category.

At first, peasants chose it because it fit their soul. The icon adorned the walls of houses and churches. Thus, it became a permanent element in all great moments of life. It narrated scenes and stories from a sacred time, which allowed the transition from the visible to the invisible and became a way of expressing their own selves.

The spread was surprising. Glass painting was intended for the peasant and it was accomplished by the peasant. It had a plastic language and codes that could be perceived throughout entire Transylvania, which became the centre of those artistic manifestations.

At the zenith of the genre, craftsmen achieved true works of art that astonish even today. At a closer look, glass icons convey the artist's feelings and experience. They manage to create that specific *miracle of transforming the spectator's soul into love and forgiveness*¹.

Once it was defined as a mass phenomenon, glass painting suffered a decay. Its simple forms with a naïve rendering of religious scenes awoke contradictory reactions among the various social categories, which were interested in foreign exuberant exotic patterns. Commonly, any form of an artistic act has its own increases and decreases. Thus, one is not amazed by the situation, especially as, at a certain point of existence, the peasants themselves disregarded glass icons and called them old and outdated.

Searching the evolutionary line of this artistic phenomenon, the writer believes the very age of the icons awoke the intellectuals, historians and artists' interest in the early decades of the twentieth century.

We are witnessing a reversal of roles. On the one hand glass icons are depreciated by their own creators, while, on the other hand, they become noticeable for researchers: ethnologists, art historians, curators, who sense the remarkableness of this specific type of folk art. While in the middle of the nineteenth century glass icons, xylographs and pottery represented the main decorative elements in peasants' houses, in the early decades of the twentieth century they became Museum objects or pieces of private collections.

It was a cross point of ages, when the destiny of the glass icon greatly changed. It no longer served its primary purpose only, as a connection between man and God, but it was also appreciated for its aesthetic and documentary value.

From this aspect, we consider the journey of glass icons to be at least interesting. There is a cyclicity of the phenomenon, starting with its birth and disappearance within the original space, and followed nowadays by a "reinvention", when glass painting is an expression of modernity.

Coming back to its documentary value, research on glass painting meant completion of vision on old folk Transylvanian culture. It revealed a certain way of life, an archaic, but not devoid of charm, mentality, stressed by that permanent connection between man and nature (between man and God). A glass icon that is painted by a Romanian peasant reflects beauty, simplicity, longing, love.

As stated, the subject of this research disputes the first scientific contributions in the field of glass painting and of Romanian folk xylograph, that is, the discovery, the appreciation

¹N. Gogol, In a letter addressed to poet Vasili Jukovski, dated 10. I. 1848, Apud. M.Quenot, *Icoana. Fereastră spre absolut [The Icon. A Window towards the Absolute]*, Bucharest, Enciclopaedic Publishing House, 1993, page 101.

and the "staging" of the two branches of Romanian folk art, which have been devoid of importance until the second decade of the twentieth century.

Therefore, the credit for the first scientific research on the two artistic phenomena is owed to ethnologist Ion Muşlea from Cluj, a true pioneer.

His first studies were dedicated to glass painting centres from Nicula and Şcheii Braşovului, and to the xylography centre from Hăşdate. They debate the origin of both artistic manifestations, their evolution and how they spread within Transylvania, the work technique and the themes approached. Those studies have remained reference works in the professional bibliography until today.

It is a fact that Ion Muşlea laid the foundation of the *Folklor Archive of Romanian Academy* in Cluj, to whom he dedicated most of his scientific activity. He also activated as a director of the *University Library* of Cluj. Moreover, his studies on folklore consecrated his name within Romanian ethnographic school, in general.

However, if one takes into consideration the impact Ion Muşlea's almost obsessive interests concerning the extensive and the intensive investigation on Romanian folk repertoire had, the exemplification and the systematization of the material gathered, one could notice that his studies on folklore were somehow put into the shade.

If analyzed over an extensive period of time, Muşlea's studies outline the "story" of a repeated research action, that was possible due to both Muşlea's field work and the correspondence he had with village intellectuals, who became partners of dialog concerning the study of folk culture, by the questionnaires of the *Folklor Archive*.

In our approach we had in mind, on the one hand, the analysis of the issue concerning research on glass painting and on xylography, which was challenged by Muşlea through his thematic studies and articles, correspondence and fragments of memories. On the other hand, we followed the journey undertaken by the glass icons and the plates that, at one time, formed his private collections and were at the basis of his investigations, providing comparative approaches and interpretations.

First of all, we underline that the herein thesis is neither a comprehensive approach about the problem of glass icons, nor a detailed one concerning each Transylvanian painting centre, with its specific characteristics, similarities or differences. Whereas, we focused on centres researched by Ion Muşlea. Consequently, we endeavoured a recomposition of his entire scientific activity related to the two areas of folk art and we outlined arguments, ideas and facts that shaped the personality of a great scholar.

The first chapter of the thesis, entitled **Research on Glass Icons and Romanian Folk Xylography in the Mirror of Time**, achieves a return on the time axis in order to establish a concrete route undertaken by glass icons, starting with denial and contradiction, then, acceptance of their artistic and patrimonial value. For that purpose, we outlined the main approaches about the two aesthetic categories, according to researchers: ethnologists, historians, writers or Church people. Tangentially, we also discussed the genesis moment of glass painting at Nicula.

The second chapter, **Ion Muşlea—A Representative of the Ethnological School in Cluj**, disputes aspects related to Muşlea's life and work. It also issues critics' approach about the matter (mostly prestigious Romanian folklorists), starting with the aspect of laying the foundation of the first Romanian *Folklore Archive*. We insisted on those moments that led to the foundation of the Institute, as we considered it an essential part of Muşlea's Work. We traced how the idea was materialized into deed, the dream came true and Muşlea tenaciously accepted his statute as a *man-institution*.

Rethinking essential moments of the existence of the institution gives us a clear view of Ion Muşlea's vision of folklore, of the techniques and methods used in his vast action of gathering folkloric material, of the fate the documents had when they arrived in the Archive funds and how they were valorized. The proceeding is mainly relevant to our topic because Muşlea endeavoured the first research on glass icons.

Ion Muşlea - Initiator of Research on Glass Painting and Romanian Folk Xylography considers two distinct phases that we identified in Muşlea's research on glass icons and wood xylography.

The **Museum Stage**, entitled as such, since the first meeting between the researcher and the glass icon happened at the *Ethnographic Museum of Transylvania* in Cluj, where he activated between 1926 and 1929. This stage covers Muşlea's first scientific contributions in the field, when he investigated and analyzed almost all issues concerning folk art: a detailed research on the two areas, Nicula and Olt County, technique details and methods of valorizing glass icons, questioning the last remaining glass painters alive, as well as important historical data.

Our endeavour meant a succession of interrogations that were centred on main specific aspects regarding glass painting from Nicula and Şcheii Braşovului: *How has Nicula become a village of painters?; Who paints on glass?; Where does the glass icon get?; How does it influence the perpetuation of this craft?; How is the icon painted? or What is it painted on the icon?* Finally, boundaries between art and domestic industry were drawn.

The second stage, the **Archive**, focuses primarily on letters received by Ion Muşlea from respondents for the *Folklor Archive of Romanian Academy* in Cluj, who, in their replies to the questionnaires, added important information about glass painting at Nicula and the xylographs at Hăşdate. In this respect, the epistolary² contains letters between Muşlea and five respondents, which also deal with issues related to our field of interest. A detailed analysis of the letters revealed that Muşlea made use of those Transylvanian teachers and priests' information. Some aspects of Muşlea's investigations were assured, while new data about the two artistic areas were added.

The next chapter of the thesis, **Folk Xylographs from Hăşdate**, is dedicated to wood engraving in Hăşdate. It is the second artistic area in which Muşlea is considered a pioneer in research and valorization. Similar to the case of glass painting, we present the genesis and the evolution of the phenomenon, as well as important data related to: engraving craftsmen, the technique used and the theme chosen, the outlet of the plates. We noticed that the two folk arts (the glass painting from Nicula and the xylography from Hăşdate) co-existed and manifested as two mirrored phenomena.

Furthermore, we underline a very important aspect within our thesis. Our research revealed Ion Muşlea as a collector of folk plates. He gathered approximative one hundred pieces, mostly during his field investigations carried out in Hăşdate village. In the early fifties, due to his material situation, he was forced to regretfully alienate them.

At the current stage of our investigation, we consulted the digital database and the repository at the *Ethnographic Museum of Transylvania* in Cluj. We identified 34 plates that were part of Muşlea's Collection (according to the original inventory list, L.O. 12-95034, S153-S186), which we reproduced at the Appendices (A.3-A.36). These plates have various themes, particularly religious elements, but with numerous laic aspects. The fact allowed an interpretation of some of them, in order to establish a connection between the topic chosen by the iconographer and aspects of his daily life, perceptions of life and death, beliefs or superstitions.

The fifth chapter, **Glass Icons in Ion Muşlea's Collection at the National History Museum of Transylvania in Cluj**, also valorizes the scholar's same preoccupation concerning the collection of folk art objects. His intention was to create a Museum of glass icons. It was

²Ion Muşlea, *Schimburi epistolare cu respondenții la chestionarele Arhivei de Folklor a Academiei Române [Correspondence with Respondents at Questionnaires of the Folklore Archive of Romanian Academy]*, volumes I-II, Critic Edition, notes and introductory study by Cosmina Timoce-Mocanu, Foreword by Ion Cuceu, "Mega" Publishing House, Cluj-Napoca, 2014-2015.

his way of valorizing and advertising glass painting to researchers and the general public. Enthusiasm and great ideas have always characterized Ion Muşlea, a great lover of folk culture. He put his whole strength and devotion in the service of great ideals. Consequently, one could definitely state Muşlea had a vocation for institutional innovation and an illuminating spirit. However, his actions of valorizing the field of folk art were up difficulties.

First of all, there was the sad destiny of the rich documentary material (a detailed research, information on the craft of glass painting at Nicula and Olt County, numerous historical data and an impressive collection of photographs and glass icons) that was sent to Duchartre French Publishing House in 1929. A Limited Edition was meant to be produced: „*L'imagerie et le verre peint des paysans roumains* par Ion Muşlea. Un volume (23×29) cm sur beau papier grenu mat, 110 pages, 92 illustrations en electrotype et 8 facsimilles hors-texte en couleurs. Couverture en couleurs”³. It would have rewarded Muşlea’s efforts from his early years of research in the field of folk painting. But, the economic crisis and the bankruptcy of the Publishing House prevented the appearance of the volume, while the icons and the photographs have not been recovered. As a joke of fate, there was the same case with Muşlea’s last study on glass painting and folk xylography. Editor Ioan Şerb promised a Limited Edition of the volume, which also has never appeared. Nevertheless, things were not irrecoverably lost because in 1955, after long expectations, a popularizing edition came out: *Romanian Peasants’ Glass Icons and Xylographs from Transylvania*⁴.

Let us reconsider Muşlea’s intentions from 1940 when he meant to create a Museum of glass icons. He was supported by Gheorghe Pavelescu. Muşlea gathered several scores of icons from Sebeş River Valley and completed previous collections. However, the war outbreak put an end to his endeavour. Later, in 1964, the pieces collected during that efficacious campaign were added to the collections of the *National History Museum of Transylvania* in Cluj. We examined the antiquarian documents and the digital database of the Museum. The result consisted of 34 icons from Muşlea Collection, extremely precious ones due to their beauty and age. We reproduced the images we analyzed during our research at the Appendix (A. 37 – A. 71). We mostly highlighted those images that distinguished by the technique, the coloring and, above all, their power to convey emotion to the beholder.

³The title that announced the literary work, in the sales leaflet of the ”Duchartre” Publishing House, 1930.

⁴Ion Muşlea, *Icoanle pe sticlă și xilogravurile țăranilor români din Transilvania [Romanian Peasants’ Glass Icons and Xylographs from Transylvania]*, Bucharest, ”Grai și Suflet – Cultura Națională” Publishing House, 1995.

The last chapter of the thesis, symbolically entitled **Iconographic Workshop**, suggests a personalized approach about the image of the *Virgin Mary* and the *Crucifixion*, an association of meanings between the message proposed by a particular subject painted on the icon and its perpetuation beyond the transparency of the glass, in the Romanian peasant's opinion on life, in his way of thinking and of expressing his feelings, fears or joys. In his simplicity, the Romanian peasant always sought to understand the essence of unusual and irrational things. If the meaning was refused, he would create an imaginary world, which would be found in games, songs, stories or icons.

We strove to underline that, in essence, folk perception of the divine nature is the same both in icons and in oral literature. Thus, images of the Virgin Mary painted on glass mix with those in legends, fairy tales, superstitions or beliefs in the protective nature of the loving Mother. At a psychological level, a world full of symbolic meanings transfigures. It confers the opportunity to escape from a confined space, such as daily reality, and to meet the unknown.

BIBLIOGRAPHY

Character general studies

1. *13 abordări ale imaginii*. Volum îngrijit de Ileana Marin, Constanța, Ovidius University Press, 2003.
2. ANDONI, Dacian, *Aspecte ale sacrului în pictură*, Timișoara, Editura Aura, 2006.
3. ANTONESCU, Romulus Bogdan, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, 2009, ediție digitală 2016, pdf, 729 p.
4. BAYET, Charles, *Arta bizantină*. Traducere Carmen Roșulescu, Craiova, Editura Scorilo, 1999.
5. BERNEA, Ernest, *Arta țaranului român*, București, Editura Meridiane, 1967.
6. *BIBLIA sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
7. BRILL, Tony, *Tipologia legendei populare românești*, vol. 2, Ediție îngrijită și prefață de I. Oprea, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 200.
8. BRILL, Tony, *Tipologia legendei populare românești*, Vol. II, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 200.

9. CARTOJAN, Nicolae, *Cărțile populare în literatura română*, vol. I-II, București, Editura Meridiane, 1974.
10. CHEVALIER, Jean, Alain Geerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Editura Artemis, București, 1995.
11. DANCU, Dumitru și Juliana, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975.
12. DANCU, Juliana și Dumitru, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, Editura Meridiane, 1975.
13. DANIELOU, Jean, *Simbolurile creștine primitive*. Traducere în limba română de Anca Opric și Eugenia Arjoca Ieremia, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.
14. DATCU, Iordan, *Dicționarul etnologilor români*, Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie, Ediția a III-a, revăzută și mult adăugită, București, Saeculum I. O, 2006.
15. DIMA, Alexandru, *Arta populară și relațiile ei*, București, Editura meridiane, 1971.
16. DIONISIE din Fruna, *Carte de pictură*. În românește de Smaranda Bratu Stati și Șerban Stati. Cuvânt înainte de Vasile Drăguț. Studiu introductiv și antologie de ilustrații de Victor Ieronim Stoichiță, București, Editura Meridiane, 1979.
17. DRĂGUȘANU, I. Codru, *Călătoriile unui român ardelean în țară și străinătate (1835-44)*, în *Peregrinul Transilvan* Ediție prefăcută în stilul literar de astăzi de Constantin Onciu, Cu o prefață de N. Iorga, Editura Tipografiei Societății «Neamului Românesc», 1910.
18. DRĂGUȚ, Vasile, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
19. DUDAȘ, Florian, *Urme din trecutul Transilvaniei*, Editura de Vest, Timișoara, 2004.
20. DURAND, Gilbert, *Structuri antropologice ale imaginarului. Introducere în antropologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
21. EFREMOV, Alexandru, *Icoane românești*, București, Editura Meridiane, 2003.
22. ELIADE, Mircea, *Arhiva de Folclor*, în „Memoriile Comisiei de Folclor” IV, 1990.
23. EMINESCU, Mihai, *Opere*, Ediția Ion Crețu, București, 1939.
24. *EVANGHELII apocrife*. Traducere, studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță, Ediția a IV-a, Editura Polirom, 2007.
25. EVDOCHIMOV, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, Traducere de Grigore Moga, București, Editura Meridiane, 1992.

26. FULGA, Ligia, *Sticla Transilvăneană* (sec. XVII-XIX), Braşov, Editura C2 Design, 1997.
27. GAVRILEAN, Dimitrie E., *Explorări creative în iconografia creştină*, Iaşi, Editura Artes, 2006
28. GHINOIU, Ion, *Mitologie română. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013
29. GHINOIU, Ion, *Mitologie română. Zeii pastorali*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2014.
30. GHINOIU, Ion, *Vârstele Timpului*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1988.
31. GODEA, Ioan, *Biserici de lemn din România, (nord-vestul Transilvaniei)*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1991
32. GRECU, Vasile, *Versiunile româneşti ale erminiilor de pictură bizantină*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei”, 1924.
33. *Icoane din patrimoniul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Catalogul colecţiei, ediţie bilingvă română-engleză, 2011.
34. IORGA, Nicolae, *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, vol. III, Bucureşti, 1906.
35. IORGA, Nicolae, *Icoana românească*, Bucureşti, 1933.
36. IORGA, Nicolae, *Les arts mineurs en Roumanie*, vol. I-II, Bucureşti, 1934
37. IRIMIE, Cornel, *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1969
38. IRIMIE, Cornel, Marcela Focşa, *Icoane pe sticlă*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1971.
39. IULIANA MONAHIA (Maria Nicolaevna Socolova), *Truda iconarului*. Traducere din limba rusă de Evdochia Şavga, Bucureşti, Editura Sophia, 2001.
40. LAZAREV, Viktor, *Istoria picturii bizantine*, vol. I-III. Traducere de Florin Chiriţescu. Prefaţă de Vasile Drăguţ, Bucureşti, Editura Meridiane, 1980.
41. MOLDOVAN, Ioan Micu, *Poveşti populare din Transilvania* culese prin elevii şcolilor din Blaj (1863-1878), Ediţie îngrijită de Ion Cuceu şi Maria Cuceu, Prefaţată de Ovidiu Bârlea, Editura Minerva, Bucureşti, 1987
42. MONAHUL KRUG, Grigorie, *Cugetările unui iconograf despre sensul şi menirea icoanelor*. Traducători Carmen şi Florin Caragiu, Adrian Tănăsescu-Vlas. Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Părinte GALACTION, Episcopul Alexandriei şi Teleormanului, Bucureşti, Editura Sophia, 2002.
43. MUREŞIANU, Sever, *Iconologia creştină occidentală şi orientală*, Bucureşti, Editura Tipografia Curţii Regale, 1893.
44. NICOLESCU, Corina, *Icoane vechi româneşti*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1971.

45. NICULĂIȚĂ-VORONCA, Elena, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I-II, ediție îngrijită de Victor Durnea, București, Editura Polirom, 1998.
46. OIȘTEANU, Andrei, *Sexualitate și societate. Istorie, religie, literatură*, Iași, Editura Polirom, 2016.
47. OPRESCU, George, *Arta țărănească la români*, București, 1922.
48. OPRESCU, George, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. I, București, 1942.
49. OPRESCU, George, *Probleme românești de artă țărănească*, București, Editura Enciclopedică, 1940.
50. OPRÎȘAN, I., *Basme fantastice românești*, vol. IV, *Basme superstițios-religioase*, Editura Vestala, București, 2004.
51. PAMFILE, Tudor, Lupescu, Mihai, *Cromatică poporului român*, București, Editura Academiei Române, 1914.
52. PAMFILE, Tudor, *Mitologia poporului român*, vol. II, Ediția a II-a îngrijită și prefăcută de I. Oprîșan, Editura Vestala, București, 2008.
53. PANOFSKI, Erwin, *Artă și semnificație*. Traducere de Ștefan Stoenescu. Cuvânt înainte de Ștefan Gramatopol, București, Editura Minerva, 1980.
54. PETRANU, Coriolan, *Arta românească din Transilvania*, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj-Sibiu, Biblioteca „Viață și cultură”, Seria „Problema Transilvaniei”, Fasc. 3, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, 1943.
55. PETRESCU, Paul, *Creația plastică țărănească*, București, Editura Meridiane, 1976.
56. PETRESCU, Paul, *Motive decorative celebre. Contribuții la studiul ornamenticii românești*, București, Editura Meridiane, 1971.
57. POPA, George, *Semnificația spațiului în pictură*, București, Editura Meridiane, 1973.
58. *Portrete ale Fecioarei*, Traducerea din limba engleză Ana-Maria Hodorg, București, Editura Aquila, 2006.
59. PORUMB, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, București, Editura Academiei, 1998.
60. PORUMB, Marius, *Un veac de pictură românească din Transilvania. Secolul XVIII*, București, Editura Meridiane, 2003.
61. QUENOT, Michel, *Icoana. Fereastră spre absolut*. Traducere, prefăcută și note de Pr. dr. Vasile Răducă, București, Editura Enciclopedică, 1993
62. QUENOT, Michel, *Nevoia de icoană. De vorbă cu meșterul iconar Pavel Busalaev*, București, Editura Sophia, 2006.

63. QUENOT, Quenot, *Icoana. Fereastră spre absolut*, Colecția „Orizonturi Spirituale”, Traducere, prefață și note de Pr. Dr. Vasile Răducă, București, Editura Enciclopedică, 1993.
64. READ, Herbert, *Semnificația artei*. În românește de D. Mazilu. Prefață de Theodor Enescu, București, Editura Meridiane, 1969
65. ROȘCA, Simona Teodora, *Icoana pe sticlă din Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Tradiții Clujene, 2010.
66. SEMAN, Petre, *Icoana din Biblie*. Cu o prefață de M. S. Dominte, Iași, Editura Fides, 1998.
67. SENDLER, Egon, *Icoana, imaginea nevăzutului. Elemente de teologie, estetică și tehnică*. Traducere din limba franceză de Ioana Caragiu, Florin Caragiu și monahia Doinița Teodosia, București, Editura Sophia, 2005.
68. SENDLER, Egon, *Icoanele bizantine ale Maicii Domnului*, Traducere din limba franceză Măriuca și Adrian Alexandrescu, București, Editura Sophia, 2008.
69. STHAL, Henri Paul, Marin Constantin, *Meșteri țărani români*, București, Editura Tritonic, Colecția Sociologie, 2004.
70. STOICA, Georgeta, P. Petrescu, M. Bocșe, *Dicționar de artă populară*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
71. ȘTEFĂNESCU, I. D., *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, Editura Meridiane, 1973.
72. TALOȘ, Ion, *Gândirea magico-religioasă la români*. Dicționar, București, Editura Enciclopedică, 2001.
73. TRISTAN, Frédérick, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană. Secolele II-VI*. Traducere de Elena Buculei și Ana Boroș, București, Editura Meridiane, 2002.
74. VĂTĂȘIANU, Virgil, *Istoria artei feudale în Țările Române*. Cuvânt înainte și coordonarea ediției prof. dr. Marius Porumb, membru corespondent al Academiei Române, Cluj-Napoca, Editura Fundației Culturale Române, 2001.

Specialized Studies:

1. BERINDEI, Cosmina-Maria, *Imaginarul eschatologic în iconografia românească*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008.
2. BÎRLEA, Ovidiu, *Efigii*, București, Editura Cartea Românească, 1987.
3. BOJOR, Victor, *Maica Domnului de la Sf. Mănăstire Nicula*, Gherla, Editura Sfintei Mănăstiri Nicula, 1930.

4. BRAUBER, Harry, *Să auzi iarba cum crește*, București, Editura Eminescu, 1979.
5. CUCEU, Ion, *Structuri instituționale ale Școlii Etnologice Clujene*, în *Antropologie și studii culturale*. Perspective actuale, Editori, Alina Branda, Ion Cuceu, Cosmina Timoce-Mocanu, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012.
6. DIMA, Alexandru, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Împodobirea porților, interioarelor caselor, opinii despre frumos*, București, 1945.
7. DUDAȘ, Florian, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*. Studiu istoric și bibliologic, Timișoara, Editura de Vest, 2005.
8. FILIP, V. Vasile, *Univesul colindei românești*. În perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică, București, Editura Saeculum I.O., 1999.
9. FLOREA, Virgiliu, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, în *Din trecutul folcloristicii românești*, Cluj, Napoca Star, 2001.
10. IGNAT, Sandală, *Influențe germane în concepția științifică și activitatea lui Ion Mușlea*, în *Metode și instrumente de cercetare etnologică*. Stadiul actual și perspectivele de valorificare. Studii închinare memoriei savanților Ion Mușlea și Ovidiu Bîrlea, Editori: Ion Cuceu și Maria Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2011.
11. IRIMIE, Cornel, *Icoanele pe sticlă, gen al artei populare românești*, în „Tratatul de istoria artei populare al Academiei Republicii Socialiste România”, 1967.
12. KISS-Grigorescu, Marika, *Xilogravura populară din Transilvania în secolele XVIII-XIX*. Catalog de expoziție, Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, București, 1970.
13. MARIAN, Simion Florea, *Legendele Maicii Domnului*. Studiu folcloric. Ediție îngrijită de Ileana Benga și Bogdan Neagota, postfață Rosa Del Conte, Editura Ecco, Cluj-Napoca, 2003.
14. *Mentori și discipoli*. 85 de ani de la nașterea Profesorului Dumitru Pop (1927-2006), Editori Ion Cuceu și Maria Cuceu, Editura Mega – Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2012.
15. MUȘLEA, Candid, *Istoria bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, Vol. I, Brașov, 1943.
16. MUȘLEA, Ion, *Arhiva de folclor a Academiei Române*. Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare 1930-1948, Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Prefață de Ion Cuceu, Cluj, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2005.

17. MUȘLEA, Ion, *Cercetări etnografice și de folclor, I-II*, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Talos, București, Editura Minerva, 1971-1972.
18. MUȘLEA, Ion, *Cercetări etnologice zonale*, Ediție critică, note și un glosar de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Studiu introductiv de Ion Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2004.
19. MUȘLEA, Ion, *Icoanele pe sticlă și xilogravurile țăranilor români din Transilvania*, București, Editura „Grai și Suflet - Cultura Națională”, 1995.
20. MUȘLEA, Ion, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarele B. P. Hasdeu*, Cu un cuvânt înainte de Ion Talos, Ediția a doua revăzută și întregită de Ioan I. Mușlea, Editura Academiei Române, București, 2010, p. 21.
21. MUȘLEA, Ion, *Schimburi epistolare cu respondenții la chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*, vol. I-II, Ediție critică, note și studiu introductiv de Cosmina Timoce-Mocanu, Prefață de Ion Cuceu, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014-2015.
22. NICOLAE, Jean, *Icoana pe sticlă și consangvinitatea euharistică între devoțiune și catehism: reprezentarea Hristos (în/pe) butoiul mistic din repertoriul Niculei*, în Metode și instrumente de cercetare etnologică. Stadiul actual și perspectivele de valorificare. Studii închinare memoriei savanților Ion Mușlea și Ovidiu Bîrlea, Editori Ion Cuceu și Maria Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2011.
23. PETRANU, Coriolan, *Rolul istoricului român de artă în Transilvania*, Extras din Cronica Numismatică și Arheologică IV (1923), Tipografia Curții Regale, F. Göbl FII, București, 1924.
24. PODEA, Ioan, Dr. Ioan Stancu, *Maica Domnului în spațiul sacru transilvan. Lacrimile Maicii Domnului de la Nicula*, Tipăritură cu binecuvântarea P.S. Sale Dr. Irineu Bistrițeanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Editura Mănăstirii Nicula, 1998.
25. PODEA, Ioan, *Icoanele pe sticlă și iconarii de la Nicula*, Ediție bilingvă, Editura Gedo, Cluj-Napoca, 2002.
26. POP BISTRITĂNEANUL, Irineu (episcop-vicar), *Icoana de la Nicula*, ediția a II-a, Nicula, 1997.
27. POP, Dumitru, *Studii de istoria folcloristicii românești*, Editura Umbria, Baia Mare, 1997.

28. POPESCU, Apostol, Ion, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, Cu un cuvânt înainte de A. E. Baconski, București, Editura Tineretului, 1969.
29. PREOT BIZĂU, Ioan, *Hodighitria-Maica Domnului într-un prototip iconografic de tradiție apostolică*, în Vasile Someșanu și Dumitru Cobzaru, *Nicula, icoana neamului*. 450 de ani de atestare documentară, Editura Ecclesia, Nicula, 2002
30. PROCA, Mihaela, *Savu Moga, un iconar*, București, Editura Tehnică, 1994.
31. VĂTĂȘIANU, Virgil, *Icoana Maicii Domnului din Muzeul Institutului de Studii Clasice din Cluj*. Extras din volumul omagial pentru frații Alexandru și Ion Lapedatu, București, M. O., Imprimeria Națională, 1936.
32. VĂTĂȘIANU, Virgil, *Metodica cercetării în istoria artei*. Cuvânt înainte de Marius Porumb, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1996
33. *Viața Maicii Domnului*, Colecția „Cărți populare”, Ediție îngrijită de Florian Dudaș, Editura Lumina, Oradea, 1993.
34. VUIA, Romulus, *Studii de etnografie și folclor*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1975.

Periodicals:

1. BARIȚIU, George, *Reflecții la zugrăvia în Moldova*, în „Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură”, Brașov, 1847, p.326.
2. BÎRLEA, Ovidiu, *Ion Mușlea* „Revista de Etnografie și Folclor” 12 (1967), nr. 1, p. 75-76.
3. BOT, Nicolae, *Ion Mușlea* în „Steaua” 17 (1966), nr. 8, p. 118.
4. BRĂILOIU, Constantin, *Icoanele pe sticlă ale zugravului făgărășean Savu Moga*. Cuvânt înainte la expoziția din București, 1943, p. 4.
5. BRĂTULESCU, Victor, *Elemente profane în pictura religioasă*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Anul XXVII, Fasc. 79, București, 1943.
6. BRÎNCUȘI, Constantin, *Cugetări*, în „Luceafărul”, anul VII, nr. 25, București, 1964, p. 10.
7. CARTOJAN, Nicolae, *Colindele cu steaua*, în „Arta și tehnica grafică”, nr. 6, București, 1939.
8. CARTOJAN, Nicolae, *Mântuitorul și viața de vie*, în „Arta și tehnica grafică”, nr. 1, București, 1937.
9. CONSTANTE, Lena, *Iconarul Savu Moga*, în „Boabe de grâu”, III, 1932, p. 586-588.

10. CONSTANTE, Lena, *Pictura pe sticlă în satul Drăguș*, în „Arta și tehnica grafică”, nr. 6, București, 1938, p. 59-74.
11. DANCU, Dumitru, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, în „Steaua”, nr. II, Cluj-Napoca, 1970
12. DANCU, Dumitru, *Cinci generații de iconari în comuna Laz*, în „Arta și tehnica grafică”, nr. 10, București, 1965, p.498-503.
13. DANCU, Juliana și Dumitru, *Pictura populară din Nicula*, în „Steaua”, nr. 7, Anul XVII, 1966, p. 89-94.
14. DOBRE, Alexandru, *Comisia de Folclor a Academiei Române* în „Memoriile Comisiei de Folclor”, III (1989), p. 91-128.
15. DOBRE, Alexandru, *Ion Mușlea și chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române* în „Memoriile Comisiei de Folclor”, II (1988), p. 121-172.
16. DOBRE, Alexandru, *Ion Mușlea, folcloristul oficial al Academiei Române*, în „Studii și Comunicări de Etnologie”, VIII (1994), p. 224-294.
17. DRĂGUȚ, Vasile, *Un mare meșter iconar-Savu Moga*, în „Arte plastică”, nr.8, București, 1967
18. ELIADE, Mircea, *Arhiva de Folclor*, în „Memoriile Comisiei de Folclor” IV (1990)
19. FÁRCÁS, Gyulai, *Xilogravurile populare românești din Hășdate*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1957 și 1958”, p. 311-316.
20. GOLESCU, Maria, *Icoana pe sticlă a zugravului Ioniță ot Brașov*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Anul XXXVIII, Fasc. 123-126, București, 1945
21. GOLESCU, Maria, *Sfântul Gheorghe izbăvește copilul de la Amira*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Anul XXX, Fasc. 93, București, 1937, p.7-10.
22. IOANIDE, I. C. și G. G. RĂDULESCU, *Icoane pe sticlă*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Anul XXXV, Fasc. 113-114, 1942, p.151-166.
23. IOANIDE, I. C., *Trois icônes sur verre représentant le prophète Saint Elie*, în „Arcades”, nr. 1, București, 1947.
24. *Ion Mușlea*, în „Studia Universitas Babeș-Bolyai”, Series Philologia, Fasciculus 1, 1967, Cluj, p. 145-147.
25. IORGA, Nicolae, *Icoana românească. După niște conferințe*, extras din „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Anul XXVI, Fasc. 75, București, 1933
26. IRIMIE, Cornel, *Elemente popular-folclorice în tematica icoanelor pe sticlă*, în „Ramuri”, nr. 6, 1966

27. METEȘ, Ștefan, *Note despre zugravii bisericilor române în veacurile XV-XIX*, extras din „Revista Teologică”, Sibiu, 1932.
28. METEȘ, Ștefan, *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilografuri-stampe) și sticlă din Transilvania*, în „Biserica Ortodoxă Română. Buletinul Oficial al Patriarhiei Române”, nr. 7-8, București, 1964, p.730-774.
29. MUȘLEA, Ion, *Culegeți folclor!*, în „Satul și Școala”, 1 (1931/1932).
30. MUȘLEA, Ion, *Etnografia românească în Ardeal, după Unire*, în „Societatea de mâine”, 5 (1928), p. 452-454.
31. MUȘLEA, Ion, *Folklorul românesc și rolul învățătorilor noștri în culegerea lui*, publicat în „Școala și Familia” 1 (1931), nr. 4-6.
32. MUȘLEA, Ion, *Icoanele pe sticlă la românii din Ardeal*, în „Șezătoarea”, vol. XXIV, 1928, p. 143-147.
33. MUȘLEA, Ion, *Pictura pe sticlă la românii din Șcheii Brașovului*, în „Țara Bârsei”, Anul I (1929), Nr. 1, p. 36-52.
34. MUȘLEA, Ion, *Xilografurile țăranilor români din Ardeal*, în „Arta și Tehnica Grafică”, nr. 8, București, 1939, p. 35-56.
35. NICULESCU, V. Vasile, *Contribuții la cunoașterea icoanelor pe sticlă și a xilografurilor țăranilor români din Transilvania*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 3-4, 1957, p. 297-315.
36. OPRESCU, George, *Gravurile pe lemn ale țăranilor din Nicula, aflate în colecția muzeului etnografic din Cluj*, în „Transilvania”, Sibiu, LIV (1923), p. 122-136.
37. PAVELESCU, Gheorghe, *Contribuții pentru cunoașterea picturii pe sticlă la românii din Transilvania*, în „Apulum”, Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia, Vol. I (1939-1942), p. 634-647.
38. PAVELESCU, Gheorghe, *Ion Mușlea, întemeietor și conducător exemplar al Arhivei de Folclor*, în „Studii și Comunicări de Etnologie”, X (1996), p. 15-24.
39. PAVELESCU, Gheorghe, *Pictura pe sticlă la români*, în „Revista Fundațiilor Regale”, Anul XII, Nr. 3 (1945), Fundația Regele Mihai I, București, 1945, p. 285-309.
40. PAVELESCU, Gheorghe, *Un caz de ereditate artistică în mediul rural*, în „Sociologie Românească”, Anul V (1943) Nr. 1-6, p. 206-210.
41. POP, DUMITRU, *Cercetarea vieții folclorice românești din ultimele patru decenii și arhivele noastre de folclor*, în „Revista de Etnografie și Folclor” 35 (1990), nr. 2, p. 130-140.

42. POP, Dumitru, *Clujul – centru de cercetare a culturii populare românești*, publicat în „Anuarul Arhivei de Folclor”, XII-XIV, 1991-1993, Editura Academiei Române, 1993.
43. POP, Dumitru, *Din istoria unui institut de cercetare: Arhiva de Folclor a Academiei Române*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, XV (2001), p. 57-91;
44. POP, Dumitru, *Ion Mușlea (1899-1966)*, în „Cercetări de lingvistică” 12 (1967), nr. 1, p. 163-166.
45. POP, DUMITRU, *Ion Mușlea, organizator al culegerii și publicării folclorului românesc*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, IV (1965-1967), Cluj Napoca, 1969, p. 353-365.
46. ȘTEFĂNESCU, I. D., *Iconografia și studiile de artă religioasă*, în „Revista Istorică Română”, nr. II Anul XV, Monitorul Oficial, București, 1945.
47. TALOȘ, Ion, *Ion Mușlea*, în „SIEF Information”, 1967, nr. 3, p. 19.
48. TALOȘ, Ion, *Ion Mușlea*, în „Tribuna” 10 (1966), nr. 31 (496)
49. TONITZA, Nicolae, *Gânduri pe o icoană*, în „Țara de Jos”, IV (1927), p. 166
50. VÂRTOSU, Emil, *Trei gravuri în lemn cu temă religioasă*, în „Artă și Tehnică Grafică”, caietul 3, 1938.

